

УДК 81'276.6:378.461

DOI: 10.31499/2307-4906.4.2022.270286

ПРОФЕСІЙНО-МОВЛЕННЕВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦЯ МЕДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Ірина Туровська, аспірант, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.

ORCID: 0000-0001-8099-9392

E-mail: turovska.iryna@gmail.com

У статті розкрито сутність професійно-мовленнєвої компетентності як складової професійної компетентності фахівця медичного профілю. Окреслено основні підходи до трактування поняття «професійно-мовленнєва компетентність» в контексті професійної діяльності медичного працівника. Розкрито кореляцію між поняттями «професійна компетентність», «комунікативна компетентність», «професійно-мовленнєва компетентність». Обґрунтовано залежність результативності виконання завдань професійної діяльності фахівцем від рівня його професійно-мовленнєвої компетентності.

Ключові слова: компетентність; професійна компетентність; комунікація; комунікативна компетентність; мовленнєва компетентність; професійно-мовленнєва компетентність; фахівець медичного профілю; медичний працівник.

PROFESSIONAL SPEECH COMPETENCE AS A COMPONENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE MEDICAL PROFILE SPECIALIST

Iryna Turovska, PhD Student, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University.

ORCID: 0000-0001-8099-9392

E-mail: turovska.iryna@gmail.com

The article reveals the essence of professional speech competence as a component of the professional competence of a medical specialist. The scientific literature on the research topic was analyzed, which made it possible to draw a conclusion about the need for an active search for effective technologies, scientific research on the outlined problem. It was determined that professional competence is a complex system formation, one of the components of which is professional speech competence, the level of which largely depends on the effectiveness of performing tasks of professional activity, the success of interpersonal interaction between a specialist and a patient, other specialists and ultimately the effectiveness of medical help. The key components of the professional competence of future medical specialists are highlighted: organizational, information, operational, communication skills. The main approaches to the interpretation of the concept of «professional speech competence» are outlined. The correlation between the concepts of «professional competence», «communicative competence», «professional-speech competence» is revealed. It is noted that the formation of professional speech competence of medical specialists is aimed at acquiring the skills of oral and written forms of information transmission; the ability to clearly explain information and express oneself in an understandable language, appropriately use verbal and non-verbal communication tools, establish contact with the patient through other subjects of the medical care process, possess the skills of effective communication and behavior; the ability to successfully implement communication, predict and avoid communication difficulties and barriers in the process of activity (educational, research, professional).

Keywords: competence; professional competence; communication; communicative competence; speech competence; professional speech competence; medical profile specialist; healthcare professional.

У сучасних умовах стрімких суспільних змін на фоні постійних технологічних інновацій основною метою професійної освіти є підготовка кваліфікованого фахівця відповідного освітньо-професійного рівня та профілю, здатного ефективно конкурувати на ринку праці, демонструвати високий рівень компетентності та володіння своєю професією, орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, готового до постійного професійного зростання, соціальної професійної мобільності. Такі орієнтації професійної підготовки фахівців цілком відповідають основним принципам компетентнісного підходу, який передбачає не просту трансляцію знань, умінь та навичок від викладача до студента, а формування у майбутніх спеціалістів насамперед професійної компетентності на засадах принципів універсальності, варіативності, інтегративності, практичної орієнтованості.

Професійна компетентність є складним системним утворенням, одним з елементів якого є професійно-мовленнєва компетентність. Оскільки вся професійна діяльність фахівців медичного профілю невіддільна від процесу комунікації, можемо стверджувати, що саме від рівня професійно-мовленнєвої компетентності значною мірою залежить результативність виконання завдань професійної діяльності, успішність міжособистісної взаємодії фахівця та пацієнта, медичного працівника та інших фахівців, в кінцевому результаті – ефективності медичної допомоги.

Про значний науковий інтерес до питання, винесеного в проблемне поле нашого дослідження, свідчить достатня кількість наукових праць, автори яких в тій чи іншій мірі аналізують проблему формування та розвитку професійної компетентності загалом, та професійно-мовленнєвої компетентності фахівців медичного профілю зокрема. Так, особливості формування професійної компетентності майбутніх медичних працівників досліджували І. Гуменна, О. Джулай, Т. Кравцова, І. Радзівська, І. Харащук. Концептуальні засади професійно-мовленнєвої компетентності розробляли В. Лапіна, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентилюк, Н. Скибун, Г. Шелехова. Пошук ефективних шляхів і механізмів формування та розвитку професійно-мовленнєвої компетентності фахівців різних галузей є предметом наукових розвідок А. Аніщук, О. Гриджук, Н. Колодій, М. Чорної, Н. Шелест. Питанням формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх медиків у закладах вищої освіти присвячені дослідження А. Варданян, М. Лісового, В. Мікаелян, І. Черних та інших. При цьому більшість науковців зазначає здебільшого відсутність сформованої системи формування професійно-мовленнєвої культури фахівців різного профілю, що спонукає до необхідності активних досліджень у рамках окресленого проблемного питання. У нашому науковому дослідженні вважаємо за необхідне заактуалізувати проблему формування та розвитку професійно-мовленнєвої компетентності фахівців медичного профілю як складової професійної компетентності.

Мета статті – дати сутнісну характеристику професійно-мовленнєвої компетентності як складової професійної компетентності фахівця медичного профілю.

Професійна компетентність є надбанням конкретної особистості та залежить від її зусиль, це особистісна характеристика, сукупність знань, умінь, навичок та гнучкого мислення фахівця. Розвиток професійної компетентності особистості визначається всім процесом освіти й є інтеграцією інтелектуальних, моральних, соціальних, естетичних, психологічних аспектів знань. Формування професійної компетентності фахівця відбувається на основі загальних компетентностей, які включають: здатність до

навчання (ability to learn), екзистенційну компетентність (existential competence), здатність до відтворення знань (declarative knowledge), вміння та навички (skills and know-how) [1].

І. Харащук зазначає, що дефініція «професійна компетентність» увійшла у вітчизняну наукову теорію та практику у 1980-і роки і тривалий час вважалась складовою професіоналізму [9]. Зміни цивілізаційних, економічних, освітніх траєкторій розвитку суспільства призвели до переосмислення сутнісного наповнення професійної компетентності, яка в сучасних умовах розглядається як сукупність системних знань, умінь та навичок, особистісних якостей індивіда, що забезпечують високий рівень самоорганізації та результатів професійної діяльності фахівця, його саморозвитку та самовдосконалення. Структурними складовими професійної компетентності фахівця є теоретичні знання та практичні вміння та навички, набуті під час навчання та у процесі практичної діяльності [2]. Усі компоненти професійної компетентності фахівця можемо аналізувати крізь призму ключових життєвих компетентностей, які включають:

- когнітивний компонент (знання);
- мотиваційний компонент;
- аксіологічний компонент (спрямованість, ціннісні орієнтації особистості, здібності);
- практичний компонент (уміння, навички, досвід діяльності);
- емоційно-вольовий компонент (саморегуляція).

Доцільно виокремити такі складові професійної компетентності майбутніх медичних працівників:

- 1) організаційні (уміння планувати свою діяльність і раціонально розподіляти робочий час);
- 2) інформаційні (уміння опрацьовувати інформацію та використовувати її в процесі професійної діяльності);
- 3) операційні (уміння швидко орієнтуватись у проблемній ситуації, приймати зважені та доцільні рішення, ефективно розв'язувати проблемні завдання);
- 4) комунікативні (уміння налагоджувати взаємодію з пацієнтом та іншими суб'єктами, долати комунікативні бар'єри та труднощі, використовувати техніки ефективної комунікації, знання культурних норм та перешкод у спілкуванні, звичаїв, традицій, етикету комунікації, освоєння рольового репертуару в рамках даної професії, готовність демонструвати високий рівень професійно-мовленнєвої компетентності) тощо [11].

Власне комунікативна компетентність найчастіше відноситься до базових універсальних компетентностей, що передбачають уміння індивіда використовувати систему мови належним чином у будь-яких можливих умовах. Фактично це означає вміння людини включатись у комунікативну ситуацію, володіти відповідним комунікативним інструментарієм, що в свою чергу передбачає не лише засвоєння лінгвістичних засобів, а й екстралінгвістичні здібності (вміння враховувати стандарти та стереотипи поведінки учасників комунікації, традиції та світоглядні особливості соціального середовища).

Концепт «комунікативна компетентність» ввів у науковий обіг в середині 60-х років минулого століття Д. Хаймс (D. Hymes), який під комунікативною компетентністю розумів внутрішнє розуміння ситуаційної доречності мовлення і

готовність бути активним учасником мовленнєвої діяльності [13]. У 1980-х М. Канейл (M. Canale) та М. Свейн (M. Swain) розвинули теорію комунікативної компетентності та запропонували її структуру, що включає:

- граматичну компетентність (grammatical competence) – лексика, фонетика, правопис, семантика та синтаксис;
- соціолінгвістичну компетентність (sociolinguistic competence) – відповідність висловлювань за формою та змістом у конкретній ситуації, контекстному тлі;
- дискурсивну компетентність (discourse competence) – здатність до побудови цілісних, зв'язкових та логічних висловлювань в усному та письмовому мовленні;
- стратегічна компетентність (strategic competence): компенсація особливими засобами недостатності знання мови, мовного та соціального досвіду комунікації [12].

Комунікативна компетентність включає мовленнєву (лінгвістичну), соціолінгвістичну та прагматичну компоненти та дозволяють здійснювати діяльність з використанням мовних засобів. Таким чином, професійно-мовленнєву компетентність можемо розглядати як складову комунікативної компетентності фахівця.

Професійна діяльність фахівця медичного профілю передбачає активну комунікативну взаємодію на різних рівнях: «медичний працівник-медичний працівник», «медичний працівник-допоміжний персонал», «медичний працівник-пацієнт», «медичний працівник-родичі пацієнта», «медичний працівник-адміністрація». Така комунікативна різновекторність професійної діяльності фахівця медичного профілю визначає особливі вимоги до його професійно-мовленнєвої компетентності, від якої часто залежить кінцевий результат процесу надання медичної допомоги; успішна комунікативна взаємодія допомагає налагодити взаєморозуміння між фахівцем і пацієнтом, досягнути компромісу у спірних ситуаціях, забезпечити ефективний перебіг процесу лікування.

Аналіз літературних джерел дозволив прийти до висновку, що в науковій теорії відсутній уніфікований підхід до розуміння мовленнєвої компетентності фахівця. Відсутність єдності у тлумаченні поняття «мовленнєва компетентність» насамперед визначається специфікою тієї чи іншої галузі науки, в рамках якої потрактовується дана дефініція. Так, у лінгвістиці мовленнєву компетентність найчастіше корелюють із мовленнєвим досвідом особистості, її рівнем володіння мовою, здатністю до доцільного застосування мовленнєвих умінь та навичок тощо (О. Богуш, Є. Божович, М. Пентиліук) [3; 7].

У психолого-педагогічній площині мовленнєва компетентність розглядається як здатність індивіда до міжособистісної взаємодії в умовах мінливого соціального середовища та психоемоційних станів його учасників; вміння демонструвати позитивну контактність, використовуючи весь інструментарій ефективної комунікації; розуміння і прийняття індивідом власного особистісного потенціалу, вміння використовувати внутрішні засоби регуляції комунікативної діяльності; техніки ефективної комунікації тощо (І. Дроздова, К. Климова, О. Любашенко) [8].

І. Черних, характеризуючи мовленнєву компетентність фахівця медичного профілю як інтегральну якість особистості, акцентує увагу на її важливості у процесі соціалізації. Медичний працівник може спілкуватися з пацієнтом, родичами пацієнта,

іншими фахівцями, що визначає комунікативні мотиви різного характеру (за Б. Скіннером): мотив до виконання певної дії), мотив інформування (повідомлення), мотив висловлювання своєї думки чи позиції [10].

В. Мікаелян розглядає професійно-мовленнєву компетентність майбутнього медичного працівника як комплексне явище, яке визначає мовленнєву поведінку індивіда, ґрунтуючись на сукупності його здібностей: до розуміння намірів співрозмовника; усвідомлення доцільності мети професійної комунікації; програмування комунікативних стратегій і тактик; управління процесом в рамках заданих професійних завдань [5].

М. Лісовий під професійно-мовленнєвою компетентністю фахівця медичного профілю розуміє «знання фахівцем норм літературної мови; сформованих механізмів сприйняття й продукування інформації; здатності вибирати та реалізовувати стратегії комунікативної поведінки, орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, тобто уміння оцінювати ситуації, враховуючи тему, завдання, комунікативні установки, що виникають в учасників процесу комунікації» [4, с. 17].

У сучасних умовах формування професійно-мовленнєвої компетентності як складової професійної компетентності фахівців медичного профілю спрямоване на набуття навичок володіння усною та писемною формами передачі інформації; уміння зрозуміло пояснювати інформацію та висловлюватися, доречно використовувати вербальні та невербальні інструменти комунікації, встановлювати контакт з пацієнтом на інших суб'єктах процесу надання медичної допомоги, володіти навичками ефективної комунікації та поведінки; здатності у процесі діяльності (навчальної, дослідницької, професійної) успішно реалізовувати комунікацію, передбачати та уникати комунікативних труднощів та бар'єрів [6].

Таким чином, професійно-мовленнєва компетентність є одним із визначальних чинників успішності професійної діяльності, реалізуючись як професійно значуща риса майбутнього фахівця в єдності інформаційного та операційного компонентів.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень в рамках даної теми вважаємо пошук ефективних шляхів формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців медичного профілю на основі компетентнісного підходу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галузяк В. М. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів: монографія. Вінниця, 2016. 228 с.
2. Кравцова Т. Формування професійної компетентності майбутніх молодших медичних працівників засобами проблемно-модульного навчання. *Наукові записки КДПУ ім. Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2013. Вип. 120. С. 208–211.
3. Лапіна В. О. Питання мовленнєвої компетентності в науковій літературі. *Педагогіка вищої та середньої школи*. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. Вип. 33. С. 123–129.
4. Лісовий М. І. Формування професійного мовлення майбутніх медичних працівників у вищих медичних навчальних закладах: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2006. 192 с.
5. Мікаелян В. В. Формування професійно-мовленнєвої компетентності студентів медичного університету як запорука успішної медичної практики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця, 2017. Вип. 52. С. 108–112.
6. Радзівська І., Джулай О. Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутніх медичних фахівців. *Вісник Черкаського університету*. 2012. № 19. С. 76–81.

7. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. / за заг. ред. проф. М. Пентиліук. Київ: Ленвіт, 2015. 319 с.
8. Скибун Н. Формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців нефілологічних спеціальностей як лінгводидактична проблема. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки*. 2016. № 1. С. 113–117.
9. Харашук І. Особливості формування професійної компетентності студентів медичного коледжу: реалії та перспективи. *Вища школа*. 2017. № 11. С. 109–114.
10. Черних І. Висвітлення поняття «мовленнєва компетентність» у сучасній лінгвістиці. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. Ч. 2, № 22(209). С. 38–44.
11. Черних І.О. Лінгводидактичні умови розвитку мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02. Київ, 2012. 200 с.
12. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*. 1980. Pp. 1–14.
13. Hymes D. On Communicative Competence. *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin, 1972. Pp. 269–293.

REFERENCES

1. Haluziak, V.M. (2016). Rozvytok profesiinnoi spriamovanosti studentiv vyshchych medychnykh navchalnykh zakladiv. Vinnytsia [in Ukrainian].
2. Kravtsova, T. (2013). Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh molodshykh medychnykh pratsivnykiv zasobamy problemno-modulnoho navchannia. *Naukovi zapysky KDPU im. Vynnychenka: Serii: Pedagogichni nauky – Scientific notes of KDPU named after Vinnichenko: Series: Pedagogical sciences, 120, 208–211* [in Ukrainian].
3. Lapina, V.O. (2011). Pytannia movlennievoi kompetentnosti v naukovi literaturi. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly – Higher and secondary school pedagogy, 33, 123–129* [in Ukrainian].
4. Lisovyi, M. I. (2006). Formuvannia profesiinoho movlennia maibutnikh medychnykh pratsivnykiv u vyshchych medychnykh navchalnykh zakladakh. *Candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
5. Mikaelian, V. V. (2017). Formuvannia profesiino-movlennievoi kompetentnosti studentiv medychnoho universytetu yak zaporuka uspishnoi medychnoi praktyky. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. Serii: Pedahohika i psykholohiia – Scientific notes of Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsyubynskiy. Series: Pedagogy and psychology. Vinnytsia, 52, 108–112* [in Ukrainian].
6. Radziievska, I., Dzhulai, O. (2012). Kompleksnyi pidkhid do formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh medychnykh fakhivtsiv. *Visnyk Cherkaskoho universytetu – Herald of Cherkasy University, 19, 76–81* [in Ukrainian].
7. Slovnyk-dovidnyk z ukrainskoi lnhvodydaktyky. M. Pentyliuk (Ed.) (2015). Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
8. Skybun, N. (2016). Formuvannia profesiinnoi movlennievoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv nefilolohichnykh spetsialnostei yak lnhvodydaktychna problema. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Pedahohichni nauky – Scientific Bulletin of Mykolaiv National University named after V. O. Sukhomlynskyi. Pedagogical sciences, 1, 113–117* [in Ukrainian].
9. Kharashchuk, I. (2017). Osoblyvosti formuvannia profesiinnoi kompetentnosti studentiv medychnoho koledzhu: realii ta perspektyvy. *Vyshcha shkola – High school, 11, 109–114* [in Ukrainian].
10. Chernykh, I. (2010). Vysvitlennia poniattia «movlennieva kompetentnist» u suchasni lnhvistytsi. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of Taras Shevchenko LNU, 22(209), 38–44* [in Ukrainian].
11. Chernykh, I.O. (2012). Lnhvodydaktychni umovy rozvytku movlennievoi kompetentnosti maibutnikh likariv. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
12. Canale, M., Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics, 1–14*.
13. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence. *Sociolinguistics, 269–293*.